

Identitat, experiència i ficció:

El "jo literari" a l'obra de Lucia Berlin

ANNEXOS: Material de suport

Judit Robles Vicente

.

Treball de recerca

Eva Garcia Solé

Curs 2021/2022

Escola Pia Mataró

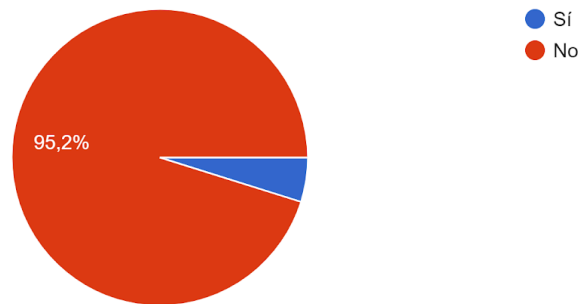
2n de Batxillerat E

Annex I. Resultat de l'enquesta sobre la divulgació de l'obra de Lucia Berlin

Accés a l'enquesta: <https://forms.gle/8Pu6Xv5aksGzJo1S6>

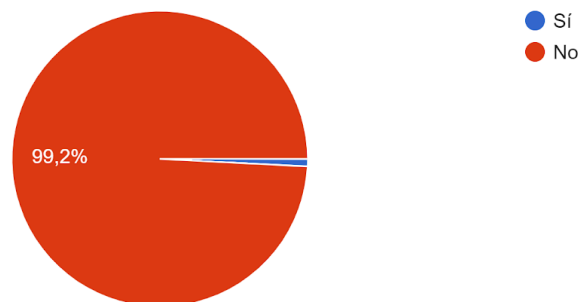
Has sentit a parlar (a l'escola, a la televisió o xarxes socials, etc.) de l'escriptora Lucia Berlin?

124 respuestas

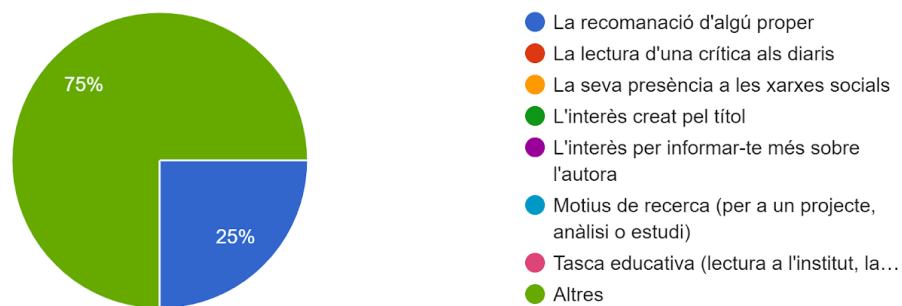
Has llegit l'obra de Berlin: "Manual per a dones de fer feines"?

124 respuestas

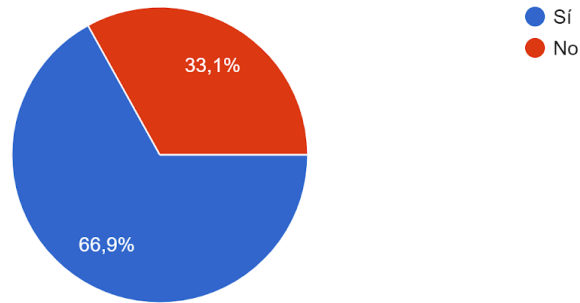
En el cas que sí que l'has llegit, quin va ser el principal motiu de la teva lectura?

4 respuestas

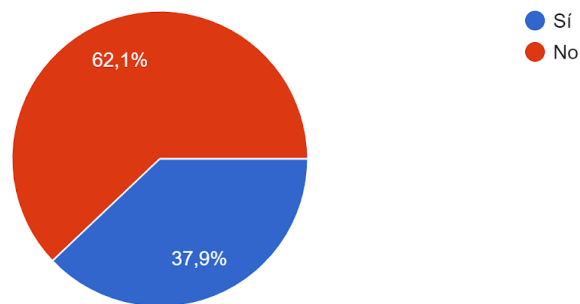
Ets lector?

124 respuestas

Has participat mai en cap club de lectura o una discussió d'un llibre?

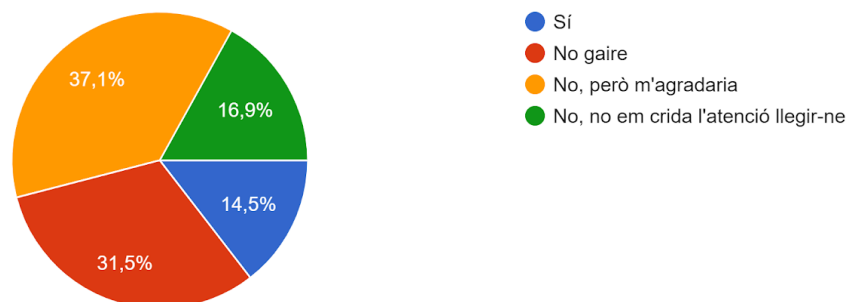
124 respuestas

"Manual per a dones de fer feines" és un recull de relats curts que tracten temàtiques diverses.

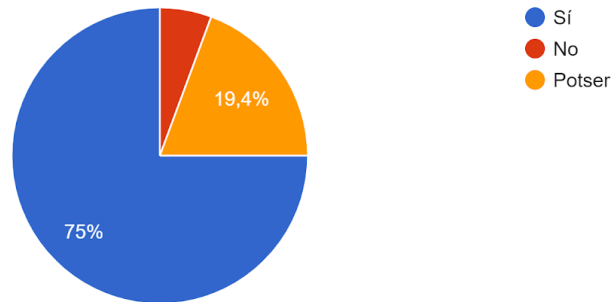
Acostumes a llegir relats curts?

124 respuestas

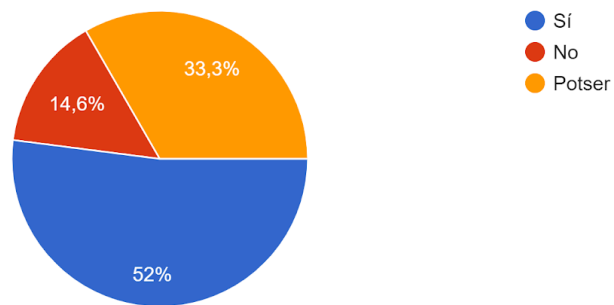
La marginació i desigualtat social, l'addicció a les drogues, la soledat, la separació, la immigració i el temor a la mort són temes que t'interessen per a una potencial lectura?

124 respuestas

T'agradaria conèixer més sobre la vida i l'obra de Lucia Berlin?

123 respuestas

Annex II. Anàlisi formal dels relats de *Manual para mujeres de la limpieza*

01: *La lavandería de Ángel*

a. **Veu i punt de vista**

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Yo voy a la lavandería de Ángel. No sé muy bien por qué, no es solo por los indios." (pàg. 28)

b. **Personatges**

- Lucia: "Le gustaba mi nombre, y lo pronunciaba a la italiana. Lu-chí-a." (pàg. 29)
- Tony: Al relat "Manual para mujeres de la limpieza" al centre d'Oakland "Hay un indio borracho que ya me conoce, y siempre me dice: "Qué vueltas da la vida, cielo." (pàg. 53)
- Señora Armitage
- Ángel

c. **Espais:**

Espais principals:

- Albuquerque, Nou Mèxic: Espai principal del relat on es troba la bugaderia d'Àngel.
- Nova York, ciutat on la narradora tenia fills petits. Allà es trobava la Bugaderia San Juan (descrita amb: "Portorriqueños. El suelo siempre encharcado de espuma."). "Eso fue en Nueva York, en la Lavandería San Juan de la calle 15. (...) Entonces yo tenía críos pequeños y solía ir a lavar los pañales el jueves por la mañana." "La máquina de Coca-Cola rota y el suelo encharcado me recordaban a Nueva York." (pàg. 26)

Espais espontanis:

- San Felipe, Laguna, Sandía: "Pero sobre todo son indios los que van a la lavandería de Ángel. Indios pueblo de San Felipe, Laguna o Sandía." (pàg. 28)
- Viña del mar: La narradora repassa un escenari de la seva infantesa a Xile, on, rodejada de luxe, va compartir un moment amb el príncep Alí Khan.

d. **Temes:** connexions humanes, lluites vitals, identitat, addició

02: Doctor H.A. Moynihan

a. Veu i punt de vista

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Aterrorizada por las monjas, sofocada por el calor de Texas, un día empujé a sor Cecilia y me expulsaron." (pàg. 32)

b. Personatges

- Narradora: El nom de la protagonista no s'especifica.
- Sor Cecilia
- Doctor H.A. Moynihan: "Era cruel, intolerante y despótico." (pàg. 32)
- Mamie
- Tío John

c. Espais

Espai principal:

- El Paso i Juárez (l'oest de Texas), on vivia la protagonista i es trobava el taller dental del seu avi. "En todas las ventanas, que daban a la avenida principal de El Paso, se leía en grandes letras doradas DOCTOR H. A. MOYNIHAN." (pàg. 34) "A veces yo subía a la azotea, desde donde se veía Juárez y todo el centro de El Paso." (pàg. 34)

Espais espontanis:

- Dallas i Houston: la protagonista menciona que a la consulta del seu avi hi venien clients de llocs tan distingits com aquests.

d. Temes: poder, família, solitud, classe, raça

03: Estrellas y santos

a. Veu i punt de vista

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Desde que me alcanza la memoria siempre he tenido un don para quedar mal." (pàg. 40)

b. Personatges

- Narradora: No s'especifica el nom de la protagonista.
- Sor Mercedes
- Sor Cecilia
- Avi: Volia canviar-la a l'escola Vilas un cop va dir que volia tornar-se catòlica
- Mare: Personatge que encarna un tema que apareix en la obra: el racisme. Es nega a canviar-la a l'escola Vilas perquè estava ple de mexicans i delinqüents juvenils. A St. Joseph n'hi havia molts, de mexicans, però aquells eren de "bones famílies". La protagonista es qüestiona aquest concepte: "Hoy día aún suelo mirar por las ventanas cuando veo a una familia sentada y me pregunto: ¿qué hacen? ¿cómo se hablan los unos a los otros?" (pàg. 46) La protagonista ha tingut una infantesa complicada, una família desestructurada y, durant la seva adultesa pateix dificultats econòmiques i socials per fer front a les cures dels seus fills. Per tant, el concepte de família estampa el relat.
- Mamie (àvia)

c. Espais

- Escola St. Joseph, Texas (comença a tercer de primària): L'escola és l'àrea central del relat, tant la institució com l'espai físic. "Pero en realidad ahora quería hablar del colegio St. Joseph." (pàg. 40)

Espais espontanis:

- Montana: Espai que ocupa un dels flashbacks de la protagonista.
- El Paso: Ciutat on es troba l'escola Vilas, la primera en què la protagonista va estudiar.

d. Temes: família, racisme, identitat, alcoholisme

04: Manual para mujeres de la limpieza

a. Veu i punt de vista

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Las mujeres de la limpieza de toda la vida no me aceptan de buenas a primeras." (pàg. 51)

b. Personatges

- Maggie May: protagonista i narradora. Dona instruida.
- Senyora Jessel
- Howitz
- Linda i Bob
- Terry: Era un vaquer jove, de Nebraska. És el personatge que ens permet endinsar-nos en el passat de la protagonista, els flashbacks de la historia es remonten a ell. "Ter solía burlarse de esa manía mía de guardarlo siempre todo." (pàg. 51) Els flashbacks es remonten a Telegraph Avenue, o a Russell Street, on va viure amb ell: "Echo de menos a Ter y fumo. Los trenes no se oyen de día." (pàg. 52) Terry fa recordar-la dels espais de Nuevo México.
- Mil i Addie: Treballen a la Bugedaria de Mill i Addie.
- Natasha
- Señora Burke
- Ella
- Señora Johansen: La nova senyora que substitueix la senyora Jessel, la qual protagonista deixa.

c. Espais:

Es fa ús d'un recurs per a narrar la història a través d'espais. Això permet fer un recorregut del seu dia a dia com a dona de fer feines. 42-Piedmont, 43-Shattuck-Berkeley, 18-Park-Montclair, 40-Telegraph-Berkeley, or 58-College-Alameda, parades i viatges de bus. Mentre nombre les diferents cases a les quals ha treballat i les que treballa, (Jessel, Burn, McIntyre, Horwitz, Blum) elabora un tipus de manual (consells, precaucions, advertències) que generen una espècie trancament de la quarta paret; es dirigeix directament al lector (a les dones de fer feines). I, entre aquest relat, narra el seu passat, a través de vivències.

El gir que fa l'estructura del relat es dóna després de la descripció de vertader de Berkeley, que el porta a recordar Nou Mèxic i a Terri. En el següent punt, de sobte la protagonista fa un canvi de direcció i dirigeix les seves paraules a un "tu", que és Terri:

"No sé cómo salir adelante ahora que estás muerto, Ter. Aunque eso ya lo sabes." (pàg. 56)
Acaba amb: "Estoy harta de bregar, Ter." (pàg. 57)

→ Oakland: Ciutat a Califòrnia on es desenvolupa el relat. La protagonista viu a Phill Hill, un barri de Oakland.

- a) 42 PIEDMONT
- b) 43 -Shattuck-Berkeley
- c) 33 - Berkeley Express
- d) 40 - Telegraph Avenue - Asilo de Millhaven
- e) 18 - Park Boulevard - Montclair (centre de Oakland)
- f) 40 - Telegraph Avenue - Berkeley
- g) 58 - Universidad - Alameda
- h) 58 - Universidad - Berkeley
- i) 40 - Telegraph Avenue - Berkeley

d. **Temes:** classe, alcoholisme, lluites vitals, raça, poder

05: *Mi jockey*

a. **Veü i punt de vista**

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "El doctor Johnson me pasaba una toalla húmeda por la frente mientras yo traducía." (pàg. 62)

b. **Personatges**

- Protagonista: És la narradora. Treballa a Urgències, com la protagonista del relat "Apuntes de la sala de Urgencias, 1977". "Me gusta trabajar en Urgencias (...)" (pàg. 62) Parla espanyol.
- Muñoz: El seu primer jockey
- Doctor Johnson

c. **Espais**

- Sala d'Urgències: El relat succeeix en una sala d'Urgències, on treballa la protagonista; aquesta descriu una experiència gairebé espiritual amb un pacient, Muñoz.

d. **Temes:** salut, vida, conexiones humanes

06: El Tim

a. Veu i punt de vista

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Yo enseñaba español en el nuevo módulo de secundaria, que parecía un juguete de colores plantado en la otra punta del patio." (pàg. 64)

b. Personatges

- Lawrene: És la narradora, una jove professora d'espanyol en un col·legi catòlic, una antiga missió de segle divuit construïda per espanyols. És laica. Parla espanyol com una nativa, fet que impressiona els alumnes: "Los alumnos se sorprendieron de que una *gringa* pudiera hablar tan bien como sus padres, incluso mejor que ellos." (pàg. 66)
- Sor Lourdes: la directora de l'escola
- Timothy Sánchez (Tim): Alumne que ha estat en un correccional de menors, per robatori i narcòtics.
- Alumnes: Emitterio Pérez, Dolores

c. Espais

- Escola San Marco: L'espai on es desenvolupa el relat i el seu conflicte. És l'escola catòlica on treballa la protagonista. "El colegio era una antigua misión, construida en el siglo XVIII por los españoles, construida para seguir en pie mucho tiempo en el desierto." (pàg. 64)

d. Temes: classe, educació, identitat, cultura

"Miré a las chicas, chicas bonitas y jóvenes que en el vestuario hablaban en susurros, no de citas o amor, sino de matrimonio y aborto." (pàg. 68)

07: Punto de vista

a. Narració i punt de vista

El relat és un joc narratiu que combina la creació literària amb la identificació del "jo". Tracta el tema de la identitat ficcionada. El narrador en primera persona parla d'una peça que està escrivint en tercera persona sobre una dona aliena a ella.

"Escribo una palabra en el vidrio empañado. ¿Qué? ¿Mi nombre? ¿El de un hombre? ¿Henrietta? ¿Amor? Sea cual sea, la borro antes de que nadie la vea." (pàg. 78)

b. Personatges

- Narradora, perfil ambigu i desconegut (amb contrast amb el personatge que ella crea: "Henrietta" és el nom que atribueix al personatge creat per la pròpia narradora per a simbolitzar la seva identitat canviant.
- Doctor B.

c. Espais:

El relat no es desenvolupa en un espai específic. Esta ambientat als Estats Units, i segueix la rutina d'una dona (la mateixa narradora): "Le gusta el parte meteorológico. Los pequeños soles sobre Nebraska y Dakota del Norte. Nubes de lluvia sobre Florida y Luisiana." (pàg. 77)

d. Temes: memòria, escriptura, identitat

08: Su primera desintoxicación

a. Veu i punt de vista

Narrador extern, 3a persona (omniscient): "Carlotta se lo pasaba bien en el pabellón de desintoxicación." (pàg. 79)

b. Personatges

- Carlotta (o Lottie) (protagonista) És professora, té quatre fills i no té marit. Viu a un petit apartament amb els seus fills. "Era bonita, tenía unos ojos grises y claros, una risa fácil." (pàg. 79)
- Ben, Keith, Joel, Nathan: fills de la protagonista
- Pepe
- Willie
- Joe
- Mac
- Mare i tiet John
- Myra (la directora de l'escola a la que treballa)

c. Espais

Els dos espais principals de la història són gairebé antagònics, i creen un fil conductor original per al curt relat. El centre de desintoxicació i l'apartament de la protagonista. El centre de desintoxicació presenta una atmosfera crua, amb personatges intrigants. La narració presenta el dia a dia dels interns en el centre, les dosis d'Antabus que prenen, descriu els homes calculant quan poden tornar a beure. En contrast amb la seva llar, on Carlotta intenta ser una bona mare, una bona professora, però l'alcoholisme sempre hi és en la cara oculta de tota acció que fa.

- El centre de desintoxicació: Espai principal on es desenvolupa el conflicte, símbol de la primera caiguda degut a l'alcoholisme de la protagonista.
- Apartament de Carlotta: "El pequeño apartamento donde vivían rebosaba de proyectos, libros, discusiones, risas." (pàg. 82)

Espais espontanis:

- Bar Adam and Eve: "Como a Joe lo habían echado del Adam and Eve, pensó que podía encontrar un bar mejor." (pàg. 81)

d. Temes: alcoholisme, família, lluita vital, maternitat

09: Dolor fantasma

a. Veu i punt de vista

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "La única vez que mi padre dijo que me quería fue justo antes de que me volviera a Estados Unidos para ir a la universidad." (pàg. 84)

b. Personatges

- Lu (protagonista i narradora) Està narrant una veu adulta. Té fills, ha tingut diversos matrimonis. "Nací en Alaska, aunque de eso no me acuerdo." (pàg. 84) Una dada completament autobiogràfica. ("Mala sangre. Una Moynihan igual que mi padre y el tío John.") (pàg. 86)
- Pare de la protagonista, internat en una residència. "No hablaba de otra cosa; distintas minas, distintas montañas. Idaho, Arizona, Colorado, Bolivia, Chile." (pàg. 84) Llocs on Lucia Berlin va viure: descriu la vida itinerària que va tenir. Es reforça aquest concepte més endavant del relat: la protagonista recorda les paraules del seu pare; "Hemos recorrido juntos todo este continente... Las mismas montañas, el mismo océano, de arriba abajo." (pàg. 84)
- Hancock
- John
- Florida

c. Espais

- Mina de Deuces Wild, Montana: l'espai principal del relat de la narradora; el lloc on va viure amb cinc anys. (Coincidència amb Lucia Berlin, qui de molt jove va viure a les mines de Montana, entre d'altres.)
- Tierra del Fuego: "La única vez que mi padre me dijo que me quería fue justo antes de que volviera a Estados Unidos para ir a la universidad. Estábamos en la playa, en Tierra del Fuego." (pàg. 84)
- Berkeley: Es descriu com un espai de confort, on la protagonista assegura al seu pare (mentint-lo) que hi viuran amb la seva mare tots plegats.

d. Temes: El valor de la memòria, malaltia, relacions familiars

10: *Dentelladas de tigre*

a. **Veü i punt de vista**

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Envidié a Bella y Cletis, tan enamorados." (pàg. 94)

b. **Personatges**

- Protagonista: Narradora. No s'especifica el seu nom. Comparteix l'arbre genealògic amb altres narradores dels relats (Lu/Lucille, etc.)
- Bella Lynn
- Tiet John
- Tiet Tyler
- Mamie

c. **Espais**

- El Paso, Texas: Ciutat on la protagonista va viure amb *Mamie* i el seu avi durant la Segona Guerra Mundial.
- Centre d'avortament a la frontera dels Estats Units i Mèxic: Espai central del relat, és el centre del conflicte de la història.

d. **Temes:** avortament, família, maternitat, classe

11: Apuntes de la sala de urgències, 1977

a. **Veu i punt de vista:** Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Me propusieron trabajar allí. No, gracias. Odio alargar las despedidas." (pàg. 110)

b. Personatges

- Protagonista: Lucia, la narradora.
- Diane Adderly
- Señor Adderly
- Señor Gionotti
- Madame Y
- Jan Duaugherty "Jane Doe"
- Enfermera McCoy
- Maude: fill Willie
- John
- Marvin
- Otis
- Lou-Bertha
- Marlene "La migraña"

c. Espais

→ Sala d'Urgències: On succeeix la part del relat principal, on la narradora explica les seves experiències treballant-hi allà.

- a) Sala 6: la sala de traumatologia.
- b) Aparcament de l'hospital, entrada d'urgències

→ Oakland, Califòrnia: Ciutat on es desenvolupa el relat i apareixen els espais fugaços que la narradora menciona.

- a) Webster Street: "Nunca se oyen sirenas en la sala de urgencias; los conductores las apagan en Webster Street." (pàg. 110)
- b) Piedmont: "El Departamento de Bomberos de Piedmont nunca llama (...)" (pàg. 110)
- c) Pleasant Valley
- d) Alcatraz Avenue
- e) Broadway Avenue: On es troba l'hospital on treballa la protagonista.
- f) Bar "Adam and Eve": "Pruebe en el bar Adam and Eve, a ver si Lou-Bertha está allí." (pàg. 117)
- g) L'hotel Califòrnia i la tintoreria Five-Spot

d. **Temes:** mort, família, pèrdua, classe, connexions humanes

12: Temps perdu

a. Veu i punt de vista

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Me molestó que nos trajeran a dos pacientes de posoperatorio: varias páginas de volantes justo en esos momentos reveladores." (pàg. 122)

b. Personatges

- Narradora: (Té diversos fills): "Mi tercer hijo nació con el mismo lunar, justo en el nacimiento de las nalgas." (pàg. 122)
- Kentshereve: Kent Shreve
- Señor Brugger
- J. R.
- Wendy
- Sandy
- Sextus
- Red

c. **Espais:** Dividits en el temps en què la veu adulta narra una experiència en el seu treball actual a l'hospital i els records que aquesta l'emmenen.

→ Hospital situat a Califòrnia: On succeeix el relat en el temps principal.

- a) Llit dos de l'habitació 4420: És l'espai clau del relat, el que evoca als records de la seva infantesa amb Kentshevere. "En todo caso, cuando se encendió la luz de la cama 2 de la habitación 4420, fui para allá." (pàg. 121)

→ Mèxic i els Estats Units: Els espais que protagonitzen el recorregut vital de la protagonista. Narra els llocs on va passar la seva infantesa amb Kentshevere i on més endavant va viure i visitar. "Con él empezó una vida de comidas al aire libre que irían desde Zihuatanejo al norte del estado de Nueva York." (pàg. 122)

- a) Mullan, Idaho, (Mina Morning Glory): És l'espai principal del primer flashback de 1940 que la protagonista narra.
- b) Wallace, Idaho
- c) Santa Fe: "(...) en nuestra cocina de adobe de Santa Fe, vigas de madera y azulejos mexicanos." (pàg. 121)

d. **Temes:** el valor de la memòria, connexions humanes, lluites vitals

13: *Carpe diem*

a. **Veü i punt de vista**

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Normalmente llevo bien envejecer." pàg. 128)

b. **Personatges**

- Narradora i protagonista (no s'especifica el nom)
- Home, client de la bugaderia
- Ophelia

c. **Espais**

→ Bugaderia: Espai corrent en l'univers literari de Lucia Berlin. "He conocido a empleados de muchas lavanderías, esos Carontes que merodean dando cambio, o que nunca tienen cambio." (pàg. 128)

d. **Temes:** lluita personal, relacions humanes

14: Toda luna, todo año

a. Narració i punt de vista

Narrador extern, 3a persona (omniscient): Cerró el libro de golpe. A quién se le ocurre ponerse a leer en un complejo turístico. (pàg. 132)

b. Personatges

- Eloise Gore: protagonista
- Mel
- Beto
- Carmen
- César
- Raúl
- Mario

c. Espais

- Ciutat de Mèxic i Zihuatanejo, Mèxic
- Era la primera vez que iba a algún sitio desde la muerte de su marido, tres años atrás. Ambos profesores de español, en verano solían viajar por México y Latinoamérica. (pàg. 132)

d. Temes: lluita vital, connexions humanes

15: *Buenos y malos*

a. **Veü i punt de vista**

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Las monjas pusieron mucho empeño en enseñarme a ser buena." (pàg. 148)

b. **Personatges**

- Adele
- Senyoreta Dawson
- Ethel Dawson
- pare de la protagonista
- Frank Wise
- Tito
- Companyes d'escola

c. **Espais**

→ Santiago de Xile: L'espai on es desenvolupa el relat.

- a) Colegio Norteamericano de Santiago de Chile: l'espai on la protagonista estudia història dels Estats Units i educació cívica
- b) Els Estats Units. "¡Vamos, gringa, explícame por qué estás en mi país!" (pàg. 153)

d. **Temes:** classe, identitat, poder, immigració: "Seis de las alumnas seguiríamos nuestros estudios universitarios en Estados Unidos." (pàg. 148) "Mi padre era ingeniero de minas, trabajaba con la CIA." (pàg. 149)

16: Melina

a. **Veü i punt de vista**

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Yo solía sacar al bebé, Ben, a dar largos paseos con el cochecito." (pàg. 160)

b. **Personatges**

- Rex: Marit de la narradora. Estudia en la Universitat i té un taller d'escultura.
- Ben: Fill de la narradora (nadó) d'un any.
- Clyde Tingley: Veí de la narradora, un home gran milionari, esta en cadira de rodes.
- Beau: Va conèixer Melina treballant, en una oficina de seguros.
- Melina

c. **Espais**

→ Albuquerque, Nou Mèxic: Ciutat on succeeix el temps del relat: "En Albuquerque, al caer la tarde, mi marido Rex iba a sus clases en la universidad o a su taller de escultura." (pàg. 160)

d. **Temes:** connexions humanes, amor, identitat

17: Amigos

a. Veu i punt de vista

Narrador extern, 3a persona (omniscient): "A menudo esas cosas la desbordaban." (pàg. 167)

b. Personatges

- Anna
- Sam
- Loretta

c. Espais

Els Estats Units i Mèxic: El temps present en què es desenvolupa el relat es troba als Estats Units, mentre que els flashbacks es donen en espais idíl·lics, on els records i la memòria es barregen amb Mèxic.

- Oakland, Califòrnia: Ciutat principal del relat, lloc de residència de la protagonista.
- Berkeley, Califòrnia: Ciutat on es troba la casa de la parella protagonista.
- Teotihuacán, Yucatán, Xalapa: Espais que protagonitzen el passat de la parella; llocs on han viscut o que han visitat en la seva joventut.

d. Temes: connexions humanes, soledat

18: Inmanejable

a. Veu i punt de vista

Narrador extern, 3a persona (omniscient): "Si no conseguia pronto algo para beber, le darían convulsiones o delirium trémens." (pàg. 172)

b. Personatges

- Protagonista: el nom no s'especifica
- Nick
- Champ
- Joel

c. Espais:

→ Oakland, California: Ciutat on es desenvolupa la totalitat del relat.

- a) Licoreria Uptown de Oakland: "Todavía no estaba abierta." (pàg. 173)
- b) Berkeley i licoreria Uptown de Shattuck Avenue: Espais que la protagonista menciona com a potencials vies per a aconseguir alcohol.

d. Temes: maternitat, alcoholisme, lluita vital

19: Coche eléctrico, El Paso

a. Veu i punt de vista

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Íbamos tan despacio que vi las cosas como nunca antes las había visto." (pàg. 176)

b. Personatges

- Narradora protagonista
- señora Snowden
- Mamie

c. Espais

→ El Paso

- a) L'espai tancat del relat és el cotxe elèctric de la senyora Snowden. "Entrar allí era como rascar una pizarra con las uñas. Las ventanillas estaban cubiertas por una capa de polvo ocre. Las paredes y los asientos eran de terciopelo enmohecido polvoriento. Marrón topo." (pàg. 176)
- b) Betzina Texaco: "A esas alturas ya me había meado encima, pero no se lo dije, bebí el agua fresca, fresquísima, del grifo de la gasolinera Texaco." (pàg. 177)
- c) Wyoming Avenue: "Tardamos aún más en volver de nuevo al carril derecho, porque tuvimos que retroceder otra vez hasta el paso a nivel de Wyoming Avenue." (pàg. 177)

d. Temes: família, identitat

20: Atracció sexual

a. Veu i punt de vista

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "La verdad es que yo no sabía nada sobre atracción sexual." (pàg. 181)

b. Personatges

- Lou: protagonista
- Bella Lynn
- tío Tyler, la tía Tiny
- Rickie Evers
- Bette Davis y Barbara Stanwyck
- Wilma

c. Espais

→ El Paso, Texas: Ciutat en la que s'ambienta el relat.

d. Temes: sexualitat, identitat, família, classe

21: *Gamberro adolescente*

a. **Veü i punt de vista**

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Marty y yo acabábamos de divorciarnos, fue mi primer año dando clases, mi primer trabajo." (pàg. 185)

b. **Personatges**

- Narradora protagonista
- Jesse
- Ben
- Marty
- doctor Bass
- Keith
- Nathan

c. **Espais**

→ Nou Mèxic: "Vivíamos en una vieja casa de campo, cerca del río." (pàg. 185) La història succeeix a la bassa, a prop de la llar de la protagonista.

d. **Temes:** maternitat, lluites vitals

22: Paso

a. Veu i punt de vista

Narrador extern, 3a persona (omniscient): "No es que le quitara importancia a lo que había hecho. No se acordaba, así que la proeza no tenía ningún mérito." (pàg. 188)

b. Personatges

- Carlotta
- Bobo
- Milton
- Benítez y Sugar Ray Leonard
- Viejo Sam

c. Espais

Espai principal (Oakland, Califòrnia)

- Centre de desintoxicació d'Oakland Oest: El relat succeeix a la sala principal del centre, el "fossat": "Lo llaman el foso porque las paredes que lo rodean tienen un metro y medio de altura, para que los terapeutas se puedan asomar a echar un vistazo." (pàg. 188)

Espais espontanis: Serveixen per a posar en context la situació de la protagonista, a través d'un recorregut itinerari dels centres de desintoxicació. Serveix per a comprendre l'alcoholisme de la narradora:

- Hayward, Richmond, San Francisco: "A la mayoría les conocía de otras veces allí, de desintoxicaciones en Hayward, Richmond y San Francisco." (pàg. 188)
- Pavelló psiquiàtric de Highland: "A Bobo lo conocía además del pabellón psiquiátrico de Highland." (pàg. 188)

d. Temes: lluites vitals, solitud, addicció

23: Perdidos

a. Veu i punt de vista

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "No podría haber elegido un sitio peor donde ir a parar que Albuquerque." (pàg. 191)

b. Personatges

- Tina: protagonista, narradora
- Noodles
- Nacho
- Márquez
- Bobby
- Grenas
- Duque, Mancha, Negrito, Cojo, Tapoón
- Liza
- Gabe
- Lydia i Sherry
- El Sapo
- Debbi, Debbi-Ann (família de Bobby)
- Sexy
- Tapón, Negrito, Mancha, Duque

c. Espais

- Albuquerque, Nou Mèxic
- La Vida: El relat succeeix al centre de rehabilitació de La Vida: "La Vida estaba a cincuenta estaba a unos cincuenta kilómetros de Albuquerque. En el desierto." (pàg. 192) La Vida havia estat una base de radars, un complex militar durant la Segona Guerra Mundial.

d. Temes: lluita vital, solitud, addicció, identitat, classe

24: Penas

a. **Veü i punt de vista**

b. **Personatges**

- Parella Wacher
- Parella Lewis
- Dolores: La caracterització directa dels Wacher i els Lewis permet conèixer el protagonista a partir de les dades que proporcionen els personatges "testimoni", que són importants per la informació de les protagonista però no per l'argument literari.
- Sally
- César

c. **Espais**

- Hotel de Mèxic: espai on succeeix el relat principal.
- Isla Grande: illa on Sally i Dolores fan una excursió; es presenta el personatge de César.
- Clínica d'Oakland est, California: edifici on treballa Dolores.
- Ciutat de Mèxic: espai on viu Dolores.
- Espais mencionats en flashbacks:
 - Los Angeles: Sally viatja amb la família un cop mor el seu pare: "Volé a Los Ángeles y fui en autobús hasta San Clemente." (pàg. 208)
 - Xile: País on van viure Sally i Dolores a la seva infantesa: "Mamá solía preguntarme si me acordaba de Chile, cuando te ibas al colegio en bicicleta." (pàg. 212)

d. **Temes:** mort, lluites vitals, reconciliació, família

25: Bonetes azules

a. **Veü i punt de vista**

Narrador extern, 3a persona (omniscient): "Maria leyó, escuchó música, procuró no pensar." (pàg. 215)

b. **Personatges**

- Maria
- Nick
- Dixon
- Mamie

c. **Espais**

→ Oakland

a) Hospital públic d'Oakland: Lloc on treballa Maria

→ Texas: Espai on Maria té una aventura romàntica amb Dixon. El lloc evoca l'infantesa de la dona: "La ausencia de ruido era lo que tanto le evocaba su infancia, otra época." (pàg. 216)

d. **Temes:** maternitat, edat adulta, amor

26: La vie en rose

a. Veu i punt de vista

Narrador extern, 3a persona (omniscient): "Ninguna de las dos puede expresar lo que siente, algo distinto del miedo." (pàg. 226)

b. Personatges

- Gerda
- Claire
- Herr Von Dessaur: pare de Gerda
- Senyor Thompson: pare de Claire
- Mare de Gerda
- Mare de Claire
- Conchi
- "Ana Karenina": personatge simbòlic, mostra l'admiració de les adolescents protagonistes cap a la figura de la dona independent i elegant.
"—Allí está... Nuestra Anna Karenina." (pàg. 223)
"—Oh, es preciosa. Qué nariz. Franela gris en verano. Y parece tan desdichada... Seguro que tiene un amante.
—Voy a cortarme el pelo como ella." (pàg. 224)
- Roberto
- Andrés

c. Espais

- Gran Hotel Pucón: Espai on els personatges interactúen. El poble es troba a Pucón, Xile, a prop del volcà Villarrica.

d. Temes: diferències culturals, identitat, classe, adolescència

27: Macadán

a. **Veü i punt de vista**

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "A mí me gustaba masticar el hielo cuando se terminaba la limonada, meciéndome con mi abuela en el balancín del porche." (pàg. 230)

b. **Personatges**

- Narradora protagonista
- Àvia de la protagonista
- Mare de la protagonista

c. **Espais**

- Texas: Espai de la infantesa de la narradora, és el mencionat en el relat per ser el lloc que rememora a través del macadam: "Polvo rojo de Texas que se colaba con la escoria negruzca de la fundición, formando dunas en el suelo encerado del pasillo, sobre la mesa de caoba." (pàg. 230)
- Upton Street, Austin, Texas: Espai que evoca la memòria de la narradora, recorda observar amb la seva àvia i la seva mare: "Desde allí mirábamos a la reata de presos que pavimentaban Upton Street." (pàg. 230)

d. **Temes:** solitud, família

28: *Querida Conchi*

a. **Veü i punt de vista**

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Os echo mucho de menos a ti y a Quena." (pàg. 232)

b. **Personatges**

- Narradora protagonista
- Conchi: punt de suport de la protagonista i receptora de les cartes que conformen l'estil narratiu del relat.
- Quena
- Ramón J. Sender
- Jonesy
- Joe Sánchez
- Ella
- Bob Dash
- Pares protagonista

c. **Espais**

- Nou Mèxic
 - a) Universitat de Nou Mèxic
- Xile
 - a) Escola secundària de Xile
 - b) Santiago
- Estats Units
 - a) Nova York
- Sierra de Jémez
- Pico Sandía

d. **Temes:** família, identitat, cultura, lluites vitals

29: Triste idiota

a. Veu i punt de vista

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Sally y yo hablamos sin parar, como hemos hecho desde que llegué de California, hace tres días." (pàg. 242)

b. Personatges

- Carlotta: protagonista (narradora)
- Sally
- Mercedes
- Victoria
- Tino
- Xavier
- Ramón
- Julián
- Conchi
- Basil
- Belén y Dolores

c. Espais

→ Ciutat de Mèxic: Lloc de residència de Sally. Carlotta fa tres dies que ha viatjat fins aquí per a visitar la seva germana. És l'espai que serveix com a element de reflexió per a la narradora: analitza la diferència cultural entre la cultura llatina i la anglosaxona: "La soledad es un concepto anglosajón. En Ciudad de México, si eres el único pasajero en un autobús y alguien sube, no solo se sentará a tu lado sino que se recostará en ti." (pàg. 241)

→ Oakland, Califòrnia: Lloc de residència de Carlotta.

→ Espais que defineixen la vida de Carlotta: "Me ha localizado a través de Conchi, o de tu madre... en mil sitios distintos. Chiapas, Nueva York, Idaho. Una vez incluso encerrada en un pabellón psiquiátrico en Oakland." (pàg. 246)

- Chiapas, Mèxic
- Nova York, Estats Units
- Pavelló psiquiàtric a Oakland: espai del relat *Su primera desintoxicación*

d. Temes: diferències culturals, família, amor, valor del temps

30: Luto

a. Veu i punt de vista

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Últimamente he limpiado casas en las que alguien acababa de morir." (pàg. 256)

b. Personatges

- Narradora protagonista
- Arlene
- Home
- Fill
- Filla
- Debbie
- Latania

c. Espais

→ Oakland Oest, California: Es troba la residència en la que treballa la protagonista. És l'espai principal del relat, on es desenvolupa el conflicte, a través de la història que deixa la casa buida. Aquesta deixa records que els dos germans rememoren i la mirada externa de la narradora fa partícip al lector.

d. **Temes:** pena, família, reconciliació, mort, valor de la memòria i el record. "La muerte cura, nos dice que perdonemos; nos recuerda que no queremos morir solos." (pàg. 260)

31: Panteón de Dolores

a. Veu i punt de vista

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Ese fue el día en que murió mamá, en California. Mi hermana Sally estaba aquí, en Ciudad de México, donde vive."

b. Personatges (sin acabar)

- Sally (i els seus fills)
- Mamá
- D. H. Lawrence
- Mi marido y mis hijos (prota)
- Kentshereve

c. Espais

- Panteón de Dolores: Cementiri situat al parc de Chapultepec, Mèxic.
- Califòrnia: Ciutat on mor la mare de la protagonista.
- Ciutat de Mèxic: Espai des d'on es narra el relat: "Ahora estoy en México. Este año preparamos una ofrenda preciosa para mi hermana Sally, que se está muriendo de cáncer." (pàg. 263)

Espais que neixen a través de records, i són significants per la vida de la protagonista:

- Paris, Cancun, Portugal, Xile: Llocs mencionats per la narradora. Fan un recorregut de la vida de Sally, la seva germana. "Guitarritas en miniatura y pisapapeles de París. Cancún y Portugal. Chile. Todos los sitios donde ha estado." (pàg. 263)
- Idaho, Texas: Espai que protagonitza la seva infantesa. "Una fotografía de papá en Idaho, sosteniéndola en brazos de bebé." (pàg. 263)
- Pobles costaners o de montanya de Mèxic: Espais on la narradora ha viscut en el passat amb el seu marit i els seus fills.
- Estats Units, El Paso, Xile, Perú, Mullan, Idaho: Espais on la protagonista ha viscut amb la seva mare.
- Deerlodge, Montana; Marion, Kentucky; Patagonia, Arizona; Santiago, Chile; Lima, Perú: Espais que la narradora menciona; evoquen el passat en què recorda la seva mare sota els efectes de l'alcoholisme.

d. Temes: solitud, alcoholisme, família, reconciliació, mort

32: Hasta la vista

a. Veu i punt de vista

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Hace ya casi un año que vivo en Ciudad de México." (pàg. 272)

b. Personatges

- Protagonista
- Max
- Sally
- Fills Sally
- Pares protagonista
- Keith
- Nathan i Linda
- Nikko (net)
- Joel
- Jude
- Shirley
- Ben
- Don i Maria
- Raúl i Soledad

c. Espais

- Ciutat de Mèxic, Mèxic: Espai des del qual s'escriu el relat. "Hace ya casi un año que vivo en Ciudad de México." (pàg. 272)
- Oakland, Califòrnia: Antiga ciutat de residència de la protagonista.
- Albuquerque: Espai que protagonitza la joventut de la narradora: "En Albuquerque, cuando éramos jóvenes, antes de conocernos, lo había escuchado tocando el saxo, lo había visto pilotando Porsches en las carreras de Fort Sumter." (pàg. 273)
- Nova York, Estats Units: Ciutat on la protagonista va viure-hi amb Jude i els seus fills. "Nos íbamos a Nueva York, allí él tocaría jazz y salvaríamos nuestro matrimonio." (pàg. 275)

d. Temes: recerca de la identitat, alcoholisme, lluites vitals

33: *Una aventura amorosa*

a. **Veü i punt de vista**

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Era complicado atender sola la consulta y la recepción." (pàg. 281)

b. **Personatges**

- Lily: protagonista
- doctor B.
- Ruth (fills, marit)
- Hannah
- Julius
- Ephraim

c. **Espais**

→ Hospital a Oakland, Califòrnia: lloc de treball de la protagonista

d. **Temes:** amor, connexions humanes, identitat

34: A ver esa sonrisa

a. **Veü i punt de vista**

Doble narració que permet la contextualització d'una mateixa història a través de dos punts de vista: Jon Cohen i Carlotta. Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista) "Jesse me descolocó. Y eso que suelo enorgullecerme de mi habilidad para calar a la gente." (pàg. 296)

John Cohen, un advocat contractat per Jesse, aporta una visió externa de la vida dels personatges principals. A mesura que avança el relat, Cohen s'introdueix en la seva vida, i la narració externa es fusiona, ja que es converteix en un personatge circular que rep importància en la història.

b. **Personatges**

- John Cohen
- Carlotta o Maggie
- Jesse
- Ben
- Joe
- Keith
- Karen
- Megan
- Elena

c. **Espais**

- Nou Mèxic: Había colaborado casi un año en un juicio en Nuevo México, tenía buenas referencias." (pàg. 305)
- San Francisco
- Nebraska: Al cumplir dieciocho años heredaría dinero de una anciana de Nebraska (otra historia conmovedora). (pàg. 295)
- Albuquerque
- Berkeley
- Presó Redwood City
- Mèxic
- Oakland, Califòrnia

d. **Temes:** sexualitat, lluites vitals, alcoholisme, poder, connexions humanes

35: *Mama*

a. **Veü i punt de vista**

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Cuando murió nuestro padre, Sally voló desde Ciudad de México a California." (pàg. 325)

b. **Personatges**

- Narradora protagonista
- Mamá: «Mary la Sangrienta»
- Sally
- Ed: pare de la protagonista. "Acusó a mamá de ser débil y despiadada, como todos los Moynihan." (pàg. 327)
- Ken
- Coco
- Tío Guyler i tío John
- Avi de la protagonista

c. **Espais**

Els espais esmentats al relat deriven de la vida itinerària de la protagonista, i tots eludeixen al passat (a través de flashbacks i records de la mare).

"Cuando el barco atracó en el puerto de Juneau, sus ojos azules se llenaron de lágrimas." (pàg. 327)

"Cuando estalló la guerra naciste tú y nos fuimos a vivir a Texas." (pàg. 328)

"Después de que papá volviera de la guerra, vivimos en Arizona y fueron felices juntos." (pàg. 328)

"Parecía que irnos a vivir a Chile sería un sueño hecho realidad para mamá." (pàg. 328)

d. **Temes:** mort, reconciliació, família

36: Carmen

a. **Veü i punt de vista**

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Entonces ya no pude fingir que no estaba asustada." (pàg. 334)

b. **Personatges**

- Mona: protagonista
- Willie i Vincent
- Noodles
- Beto
- Mel
- Connie
- La Nacha
- Nadó

c. **Espais**

- Payless, Walgreen o Lee: "Delante de cualquier farmacia de la ciudad —Payless, Walgreen o Lee— siempre había docenas de coches viejos aparcados con niños peleándose en el asiento trasero." (pàg. 330)
- Albuquerque
- Juárez
- El Paso: "Irás en avión a El Paso, cruzarás la frontera en taxi, y vendrás en avión de vuelta. Sin problemas." (pàg. 332)

d. **Temes:** addicció, mort, família

37: Silencio

a. Veu i punt de vista

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "De niña salí callada, al vivir en pueblos mineros de montaña y mudarme demasiado a menudo para hacer amigos." (pàg. 340)

b. Personatges

- Narradora protagonista
- Mare
- Pare
- Senyoreta Brick
- Lucinda De Leftwitch Templin
- Sor Cecilia
- Tiet John
- Avi
- Mamie
- Hope
- Família Haddad
- Shahala
- Sammy
- Sally
- Tino
- Sam
- Mecha

c. Espais

- De niña salí callada, al vivir en pueblos mineros de montaña y mudarme demasiado a menudo para hacer amigos. (pàg. 340)
- Entonces papá se marchó al extranjero y nosotras nos fuimos a vivir a El Paso, Texas, donde empecé a ir al colegio Vilas. (pàg. 340)
- La antigua profesora de mi madre me consiguió una beca para estudiar en el exclusivo Colegio Radford de chicas (...) (pàg. 340)
- Casa dels Haddad: Ayudaba a la abuela a lavar los platos, a regar, a rastrillar la arena del patio, a vapulear las alfombras con un bastón de madera, ayudaba a las mujeres a amasar pan en la mesa de ping-pong del sótano. Tardes perezosas lavando paños manchados de sangre de la menstruación en una tina en el patio trasero con Hope y Shahala, su hermana mayor. (pàg. 343)

d. Temes: alcoholisme, immigració, solitud, catolicisme, abús, lluites vitals

38: Mijito

a. **Veus i punt de vista**

Narració a dues veus diferenciades, que es juxtaposen en el relat. Narrador intern, 1a persona (narradores protagonistes)

b. **Personatges**

- (narradora 1) Protagonista, Amelia.
- Jesús Romero
- Manolo
- Ramón
- Tina i Willie
- Lupe
- Narradora 2: Doctora.
- Doctor Fritz
- Karma
- Pat
- Toby
- Doctora Rook
- Jay
- Doctor McGee
- Doctor Adeiko
- Doctor Wilson
- Elena
- Tony
- Nicholas

c. **Espais**

→ Oakland, Califòrnia: Espai únic principal del relat. "Al llegar a Oakland todo me pareció aterrador." (pàg. 353)

d. **Temes:** poder, classe, maternitat, identitat, lluites vitals

39: 502

a. Veu i punt de vista

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Me asaltó el pánico unos instantes, como siempre que aflora el recuerdo de mis problemas con la bebida, pero desde que me mudé a Boulder he aprendido a calmarme con respiraciones profundas y meditación, y nunca me falla." (pàg. 375)

b. Personatges

- Lucille Moran: Protagonista y narradora.
- Agent Wong
- Champ
- Mo
- Ace, Mo, Little Ripple i el Champ
- Clara (dona d'Ace)

c. Espais

- Boulder: Lloc de residència de la narradora: "Menos mal que dejé el alcohol antes de mudarme a Boulder." (pàg. 375)
 - Mont Sanitas:
- Albuquerque: "La mejor ciudad es Albuquerque, donde en las licorerías hay ventanillas para comprar desde el coche, así que ni siquiera te has de quitar el pijama." (pàg. 375)
- Oakland, Califòrnia: Antic lloc de residència de la narradora: "Entonces yo vivía en Oakland, en aquel gran apartamento turquesa en el cruce de Alcatraz y Telegraph." (pàg. 377)
 - 7-Eleven, Alcatel Liquors, White Horse

d. Temes: alcoholisme, lluita vital

40: Y Llegó el sábado

a. Veu i punt de vista

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista - testigo): Narrador masculí. "Sabía que era el único blanco en el autobús, y que todos aquellos tipos no eran el dalái lama, pero la escena era hermosa." (pàg. 382)

b. Personatges

- Karate Kid
- Viejo Chaz
- Spreckles
- CD
- Banda de Sunnyvale
- Chinck
- Mac
- Dixie
- Señora Bevins (protagonista)
- Marcus
- Kim
- Willie
- Shabazz
- Daron
- Casey

c. Espais

→ Presó, mòdul 3: On es troba intern el narrador.

- Clase de la senyora Bevins: Espai principal del relat, on es presenten els personatges principals i les interaccions entre ells.

→ Santa Rita, Vacaville: Presons que el protagonista menciona: "He estado en las típicas cárceles, Santa Rita, Vacaville." (pàg. 386)

d. Temes: classe, poder, poder de l'escriptura

41: *B.F. y yo*

a. **Veü i punt de vista**

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "Soy una mujer fuerte, incluso fría, pero a todo el mundo le parezco encantadora por mi voz." (pàg. 396)

b. **Personatges**

- L. B.: protagonista i narradora (Deriva del nom de l'autora, Lucia Berlin)
- B.F.
- Doctor Wright

c. **Espais**

- Boulder, Colorado: Lloc de residència de la narradora: "Me pregunté dónde iría a beber, porque en Boulder tampoco he visto nunca un bar sucio." (pàg. 397)
- Centralita hospital, Urgències: Llocs on la narradora menciona que ha treballat.

d. **Temes:** connexions humanes, lluita vital

42: Espera un momento

a. Veu i punt de vista

Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "En el avión a Ciudad de México pensé cómo la muerte hacía jirones el tiempo." (pàg. 401)

b. Personatges

- Narradora protagonista
- Sally
- Mercedes
- Alicia
- Mirna i Belén
- Gustavo
- Miguel (ex marit de Sally)
- Andrés
- Becky
- Pedro

c. Espais:

→ Ciutat de Mèxic i Estats Units: Espais que constantment coexisteixen en l'univers de Berlin: "(...) y entonces ayudas a tu hermana a ir a la sala a ver el noticiero de Ciudad de México, y luego el informativo de Estados Unidos con Peter Jennings." (pàg. 400)

- Xile: Lloc d'infantesa de la Sally i la seva protagonista. "¿Te acuerdas en Chile, cuando Rosa nos calentaba la cama con ladrillos calientes?" (pàg. 401)
- Texas: Lloc d'infantesa de la protagonista: "En Texas, cuando yo tenía ocho años y ella tres, la detestaba, la envidiaba con un odio malsano que salía de lo más hondo de mi corazón." (pàg. 402)
- Ciutat de Mèxic: Lloc on viu Sally.
- Oakland, Califòrnia: Lloc de residència de la protagonista: "Viajamos juntas a Yucatán y Nueva York. Yo iba a visitarla a México, o ella venía a Oakland." (pàg. 401)

d. Temes: mort, pena, lluites vitals, família

43: Volver al hogar

a. **Veu i punt de vista:** Narrador intern, 1a persona (narrador protagonista): "La única razón por la que he vivido tanto tiempo es porque fui soltando lastre del pasado." (pàg. 408)

b. **Personatges**

- Lulu: protagonista
- Doctor Mock
- Els Wilson
- Dot
- Sextus
- Willie Torres
- Senyor Wise
- Tío David, tía Harriet, bisabuela Grey

c. **Espais**

→ Boulder, Colorado: Espai des del què narra la protagonista, una veu adulta repassa el seu itinerari vital:

- Monte Sanitas: A "502": "Vivo en un apartamento precioso justo al pie del monte Sanitas." (pàg. 376) A "Volver al hogar": "Veo cuervos, en cambio, subiendo por las laderas del monte Sanitas y la cresta Dakota cuando los primeros albos iluminan las rocas." (pàg. 407)
- Cresta Dakota: "Mi vida habría acabado exactamente igual que ahora, bajo las rocas calizas de la cresta Dakota, con los cuervos." (pàg. 418)

→ Sudamèrica (Xile): És un espai clau en la vida de la protagonista. Especula què hagués passat si no hagués viscut a Xile durant la seva adolescència: "Pero entonces hubo un terrible terremoto en Chile, una catástrofe nacional, y mi familia murió." (pàg. 418)

→ Patagonia, Arizona: Especula sobre la seva vida allà, amb els Wilson.

→ Mines de Trench i Flux: Recorda la vida de la seva infantesa, en la què el seu pare treballava a les mines.

→ Elgin i Sonoita: Llocs que formen part de la imatgeria de la infantesa de la protagonista. "A veces los sábados por la noche había bailes campestres, a las afueras de Elgin o Sonoita." (pàg. 415)

→ Montana: Destí vital i itinerari de la protagonista: "Después de salir del correccional de menores no pasaría mucho tiempo antes de que me fugara con un prospector de paso por la ciudad, camino a Montana, y ¿pueden creerlo? Mi vida habría acabado exactamente igual que ahora, bajo las rocas calizas de la cresta Dakota, con los cuervos." (pàg. 418)

d. **Temes:** mort, vida, el valor del temps i la memòria

Annex III. Transcripció de l'entrevista amb Katherine Fausset

J: Before we talk about Lucia Berlin, I thought that it would be interesting to get to know a little bit about your work. Could you tell me exactly what it is like being a literary agent?

K.F.: For sure. So I represent writers. I specialize in adult fiction and nonfiction. I have colleagues who represent children's books, picture books, things of that nature. But I generally only represent books for adults. It really is, I think, a fascinating job because you get to work with writers at the very beginning of their career. You get to read books that they're working on at a germ. Some agents do less editing, some do more. I really like the editorial process; I like to work with the writer on getting the book into the best shape possible before I then submit it to an editor. So really, the agent is the intermediary, the link between the writer and publisher. So our job is really to find; our job is to find the talent, find the writer and get the manuscripts into good shape. And then the second part of our job is to try to find the editor at the publishing house that we think would be the best match for the writer's work. And then, of course, we sell the work to the editor and we negotiate the contract. After that point, once you sell the book, you don't just go away, there's a lot of work to be done after. So we act in some ways kind of like managers for the writer, maybe they have short stories, or an article, and we see if we can help get those published in magazines or newspapers. My agency helps sell the foreign rights, the Spanish language rights, for instance. Either my agency does that or the publisher does that, it just depends on the deal. But as the agent, we sort of oversee all of what they call subsidiary rights. That means any foreign language rights, audio rights, and then any film or television -fingers crossed- rights that are based on the book.

J: That's really interesting, especially because I didn't know how much involvement a literary agent gets into the project. Would you consider it one of the jobs where you get most involved in the work of a writer?

K.F.: Not as much as the editor. The editor is the one who's really rolling their sleeves up and... editing. There's also someone called the copy editor at the publishing house who is the last step of the process. They go line by line and say: "This semicolon needs to be somewhere else" or "This scene is in February, but then you say twelve month later it's March. Shouldn't that be February?" It's somebody who tightens all the screws. So the agent's role in terms of being involved in the work itself, as I said before, really depends on the agent. Some agents don't do as much of it. And some clients don't need as much! I have

for instance a mystery writer who writes books set in Paris, and she is now on book twelve or something... and she doesn't really need me anymore. I might give her a first read, but she already has such a good relationship with her editor now, she doesn't need me as much to give her feedback. Whereas if I have a first time novelist, someone who's never written a book before, then I might go through a few drafts with them to get the book where it needs to be, before we send it to the editor.

J: As I understand, Stephen Emerson first got into the project and got in touch with you in order to carry out this work. Am I right?

K.F.: That's mostly right, yes. So Stephen Emerson really is mostly responsible, I would argue, for making all this happen. I think it was really his baby. He did not contact me, I have a client named Barry Gifford who was a friend of Lucia's. Barry and Steven know each other. I think what happened was Stephen had the idea to do this collection and asked, as you do, his writer friend: "I am trying to get this thing going, do you have any advice?" And Barry Gifford must have said "Well, let me ask my agent, Katherine." So Barry, I remember very clearly, came to my office in New York (he was in town visiting) and he said "You know, I had this dear friend, Lucia, and her friend Stephen is putting together this collection... she's passed away, and it's some short stories..." I'll be honest, at the time I was very, very busy. My son just started preschool and I was so overwhelmed. Short story collections are so hard to sell, they're really difficult. I hate to sound crass, but I thought: "The writer's not even alive. So you can't really do a lot of publicity when the person is not there." And then he said: "Lucia had this fascinating life: she lived in Chile and then she lived all over in the American southwest; she worked as a cleaning woman, but she was also a debutante. She was married three times..." And I thought, "OK, well, now this is sounding really interesting. And he said the proposed title for the book was Manual for cleaning women, so I thought "OK, I think I need to read this." I remember I took the manuscript home, I printed it out, and I... didn't want to like it. I thought: "I don't have time for this!" But I just loved it. The prose for me was so electrifying. I don't need to sound dramatic, but I hadn't read anything where the voice of the writer came off the page in such an electrifying and singular way. It kind of reminded me of this writer from the American South, named Berry Kenneth, who's passed away, he was from Mississippi. They don't write similarly, but what reminded me of him is the way in which the voice just has so much personality. I couldn't help but like the person who was behind the stories. I know you're not supposed to do that because you should separate the writer from the fiction... But in this case it was clear that this was autofiction. The stories are fictionalized but they are very clearly based on experiences that she had. And I thought:

"I just like being in the brain of this person, she seems so kind and funny and vulnerable and flawed; and in some ways, often made a real mess. But she was trying to be a better person." It is such a meaningful project for me, as you can see. I really admired the way she wrote about her alcoholism. I read a lot of, specifically, American male writers dealing with this issue. I hadn't really read a lot about women, and I thought that was an important piece and really interested me. Back to, as an agent, asking myself "Can I sell this?" I had, as I mentioned, an expensive Brooklyn preschool bill coming up, and I thought: "I have to be selling novels and books of nonfiction. Short stories don't sell." But I thought: "You know what? This is the reason I do this job. I love this writing." So I thought to maybe sell it to a University Press. In publishing there are the big houses, like Random House. (The ones that pay you). There are these independent presses; and then there are University presses that pay very little. So I really thought maybe I would just sell this to a small press, but I thought it'd be worth it because that book needed to be in the world. Kind of on a whim, I submitted it to Farrar, Straus and Giroux, an American publisher. And, as you know, they went on to publish it beautifully. Honestly, they didn't pay a lot of money for it, I was just so happy that they wanted to buy it. I truly had no idea that it would take off the way it did.

J: Seeing how autobiographical her work is, I really feel that it would be such an interesting thing to do, just to talk to her or get to have a conversation with her. I cannot imagine how it must feel for other readers or how it must be for you, for, for instance; given that you saw Berlin's talent before it was a success.

K.F: It really breaks my heart that I never got to meet her. I would have loved to have met her. I deal with her sons who were the executives of her state, and for them I know it has to be difficult too. It's very bittersweet because she never had commercial success her whole life. She had some acclaim, bare minimum acclaim; a "writer's writer", as we call her. But really not fully outside of her circle. Among the people that did read her, there was sort of these "cultivated Lucia"; but she was never published by a major publisher. I tried to track down the rights of one of her publishers to get the permission to use the stories in the Farrar, Straus and Giroux collection and I never, to this day, have not been able to track them, I think they just dissolved. There wasn't even a contract, I think they just agreed that they would give her some copies of the book. It was a very low-budget situation. Actually, one thing that really helped the project is Stephen Emerson mentioned that Lydia Davis, who's a very well-known writer here, again more of a "writer's writer" none of that hugely commercially successful, very well respected; had in some obscure literary journal twenty years ago was asked a question in an interview: "Who's a writer that doesn't get the acclaim

that they should?" And she said: "Lucia Berlin." So Stephen said to me: "You may wanna contact Lydia Davis to see if she could help us in this project in any way." I don't know Lydia Davis and I don't know her agent; but I emailed her agent and just said: "We're doing this thing, would Miss. Davis, by any chance, be open to writing a foreword to the book, or an intro?" And she agreed, she did. So that was really helpful, I went to Farrar Straus Giroux and explained it to them to help get the project through. That was really valuable. Honestly, if I received the same story collection from someone now, maybe a young person who was living... I guess what I'm trying to say is there is something kind of not-at-the-moment about her style. In the business of publishing, in order for short story collections to work, they really are supposed to all be longer, almost novel-like. It's really shocking that these stories have done so well, because they're not the kind of stories that we see in collections that commercially work. I think what happened is that people like I did and like you did really responded to her as a person and to the writing, at a prose level.

J: It feels like it was the natural thing to happen. When you read her, it's like: "This had to be published, I was meant to read this." People like you or those who felt that she deserved an opportunity really fought for it, but do you think that there's a reason why she had this posthumous success?

K.F.: Right, that's a great question. Well, I don't think it's because of any kind of trend in terms of taste; I don't think she was, for instance, doing something with her writing that was ahead of her time that only now people appreciate. I think it's more of situational factors. I read some of her journals and writing was her passion, she wanted to have an audience. But that didn't translate into her. For instance, she never found an agent. Why? Why is that? Why didn't she push harder to have her books published by bigger houses? Why didn't she maybe network more to find an agent? Why did she not write to Lydia Davis and say: "I saw you wrote this about me, could I send my work to your agent?" You know, people do that to me fifty times a day. Why Lucia did not do that? I don't know. I guess it's possible she reached out to agents, but my guess is that she didn't. As ambitious and passionate as she was in terms of writing, she didn't have that piece that a lot of successful writers have: that drive or courage, that kind of ambition. And honestly I feel like it kind of makes me like her even more, which sounds crazy, because there's nothing wrong with being ambitious. I mean, I'm glad that writers who believe in their writing pursue agents and pursue their dreams. But it does make me very sad because she never got to enjoy this. It really breaks my heart. Maybe, for some reason, this was the way it was meant to be. (I don't need to be kind of cheesy here.) But it is a really interesting question: Why after? Why are we now

appreciating her? She would have gotten a real thrill, I would like to think. Not just being published to acclaim in America, but she's been translated into more than twenty languages; the film rights have been optioned to Pedro Almodóvar. What a thrill for her to have been able to see that high school students like you are wanting to study her.

J: Many people are talking about how Lucia Berlin focused on people, especially on *Manual for cleaning women*, that are at the edges of society and have not had an easy path. Do you think that her work has an impact, not only literature wise, but more socially?

K.F.: That's a good question. Do I think that her work addresses socio-economic issues, sheds light and gives voice to people who are underrepresented? Absolutely. Especially, in her case, America's working core, or people who are dealing with addiction. Just the fact of the main story, the voice of the cleaning woman. I think that's really got people: this witty, vibrant, brilliant person who is the cleaning woman, writing this funny, pretend letter that she is going to give to her employer. That people made the book appealing. But whether I think it had a true impact, if that's what you're asking, I hate to be cynical, but sadly no; I don't. Honestly, I think the people that probably read her work are mostly liberal, middle to upper class, well educated people, who already have read reviews of politics and such. So, while I wish the book would get into the hands of someone who would want to be changed in terms of having more respect or sympathy for a person who is struggling, I don't know that that's happening, realistically.

J: Maybe it was not the intention, but while reading it I saw that there were many issues being addressed. It's really cool to read things that tackle these kinds of topics.

K.F.: It is! I do think you see more and more of that. Where I sit in publishing, it's been absolutely wonderful to see so many books come out in the last five to ten years from non-white people. Not just experiences of people of color who are PHD's, but writers such as Jesmyn Ward, writing about poor black communities and DeLisle, Mississippi; Louise Erdrich, writing about Native Americans communities, and very much on the edge. It is so exciting to me that we are privileged to hear the voices of underrepresented people. So maybe you could say Lucia was a little bit ahead over time, considering she was writing those stories at that moment, giving voice to someone who was struggling and some of the people in her life that were also.

J: As you said before, talking about her style and her writing, her voice has such a huge personality and vibration. She says the exact words that need to be said (not more, not less), but eventually it all fits perfectly. How would you describe her style and Lucia Berlin's impact into the literature field?

K.F: Well, first of all, I think she has a singular voice, very distinctive. When you read her, I don't feel that you confuse her with anyone else. There's something very raw in the writing; very immediate. I think it's full of compassion for the other people that her characters encounter. And also, frankly, in a dark way, perhaps, I do think she's a funny writer, it's hard to deny. Even when she's writing about dark things. To be able to do that is quite a skill. When she's writing about something difficult, she never seems to be self pitying. But in terms of the style itself, I would say again: it's the immediacy of it, the rawness; and then, at times, there's a real lyricism to it. It's not lyrics in this overwrought Henry James' sentences that go on and on, but more punching; the exact right word for the situation.

J: I actually read the Spanish version and, even though I read a translated version, I saw clearly what she wanted to state. As you said, there's rawness in it, but I would also say there's so much sensibility to mundane things.

K.F.: I have a question for you as a Spanish speaker! The success of the book among Spanish readers has been tremendous, do you have any guesses as to why it's been so successful there in particular?

J: I think that this book portrays a really good insight on someone that, being a woman and being part of a low socioeconomic status (even though sometimes she was not), could offer. I think that that really can be a good marketing starter, and maybe can make people want to start reading it. Here people (especially women readers) are accepting and wanting to get this vision. I really think that here there's constantly a discussion about womanhood and feminism. Even though I am not sure as to why here... there are probably other factors I miss.

K.F.: That makes sense. Anytime we talk about the success of a writer in a different territory, it is about the natural affinity for the people who were wanting to read, like you said in this case, books about women by women writers. But also, the publisher there, they got behind it in such a way that really does trickle down. They've been wonderful. It's been very meaningful to see something that I read in my apartment in Brooklyn, and now there's publishers in Spain and all over the world reading it, it's very cool.

J; I think that, for the most part, editorials have done a great job carrying out this project, because people behind it are really committed to the cause.

K.F.: Exactly, right. It does. It feels like a cause. I mean, I would like to say all my books feel that way to me, but I'll be honest; some more so than others. Like the mystery set in France. I love those books. There are a lot of fun. But it's a different kind of project. Lucia's just feels special. Because it feels like capital A "art", capital L "literature"; it makes it feel very special.

J: I've read a lot of articles talking about her posthumous success that go like: "The artist who was brought back to light" or "The resurrection of Lucia Berlin". Many people talk in those terms. In your opinion, what needs to be done in order to keep her legacy alive with respect and not only admiration, feeling committed to paying good tribute to her?

K.F.: That's a very thoughtful question. One thing that's very helpful is that one of her sons, Jeff Berlin, who is my main contact person, is very careful and thoughtful about his mother's legacy and work. He and I both discuss, for instance, when someone wants to option the film rights or publish her letters. We've talked very carefully about those projects being done to the degree to which we can control it; granting people that we think would do a respectful job. We talked a lot about where and how to place those things, like when the original stories were published through Farrar, Straus and Giroux in America. They are one of the most prestigious houses, I trust them very much in terms of their taste. They published some of our most revered writers here, so I think just starting with that was the main way to do it. That publishing house, FSG, controlled foreign rights in this situation. And so they're the ones that sold all the rights abroad. Similarly, they deal with houses that are known for publishing prestigious people. But all those presses coming out about her when the book first came out... Lucia was a very glamorous, beautiful woman, the press would often include this one photo of her with her hair done up, her cigarette... Every once in a while I feel this kind of resistance: is this sort of catnip to journalists? "This glamorous dead woman who never knew her own fame and now she has it." The story is sexy for that reason. But that is

the story! It's not as if I think anyone was exploiting it or manipulating it into a way to make it more than it was. That is literally the story, and honestly, it's partly what intrigues me about it, so I think it is what intrigues other readers. But I never saw the publicity get to a point where it felt anything but respectful.

J: I think her life was undeniably really interesting. I would not feel that my project was completed if i didn't also analyze her life as well as her work, they link so well. I saw the parallelism between her path and her career and I think that there's a way she had to portray the truth that is very interesting. How would you describe the way she told the truth?

K.F.: To be clear and state the obvious, I don't know personally what is the absolute truth. Welcome Home is non-fiction, her memoirs: it is such an interesting book for real Lucia fans, because it was an unfinished collection of essays about the various places she lived. You will see the same experiences in her fiction that you see in the book, you see the overlap. I've also been able to read- it hasn't been published yet-, a journal that she kept when she went to a solo trip to Paris in 1987, and her son recently transcribed the handwritten journal, he typed it up. I just read it actually a few weeks ago and you see the similarities between another story she wrote called Lost in the Loop. Everything in the story is in the journal. The story version is massaged, polished into something that has a magic line; versus the journal, which is kind of a hodgepodge of "this and this happened". If that gives us some indication of how her stories came to be, then it seems to me that a lot of her fiction was real life experiences shaped into story format in which there is an emphasis or attention to theme and narrative flow and trajectory. As far as I can tell, (I don't know this with total certainty), a lot of the fiction is based on things that actually happened to her.

J: To wrap it up a little bit, would you say this project has been impactful for you personally, not only professionally?

K.F.: Without a doubt, trully. I would say it's one of the most meaningful work projects I've ever been a part of. The degree to which our work life, for most of us, is who we are. (I wish I separated them more often!) But reading, writing and words are my passion as a person and I feel very lucky I get to do it as a job. So yes, this is truly meaningful to me. How lucky that I got to be a part of this! I even got to read some letters sent to her relatives, when we were dealing with some kind of legal issues in terms of who of her family would be able to sign documents, I was sent a bunch of handwritten correspondence. I almost thought: "Who might be reading this? I don't even know her." (But I felt like even her writing just to a family

member about something legal, I promise you, it was written... I think it was impossible for her to write anything without it being interesting.) As you can see, yes; it is incredibly meaningful. There's so many people involved who got this to where it was. Stephen Emerson, for sure; my sense is that it was really his baby. But also Farrar Straux and Giroux and the editor there, Emily Bell; she saw this as something that would work with the US audience, and I give a huge amount of credit to her.

J: Beyond the bureaucracy and all of the things that had to be made in order to bring this project to life, I think the human part has been the most useful thing, the most impactful thing that has made it possible.

K.F.: Sure, because if there was an algorithm that decided which books got published, this book would never have gotten published. Because it had the absolutely wrong codes. The codes were not markable: short stories, writer not alive, stories are very short, the main character of the book is named five different things. There's no reason this book should be something that's commercially successful, at least in the US; and yet it was. Because I think people read it and felt so personally moved by her and the writing. We beat the marketing algorithms.

What you read, Manual for Cleaning Women, are stories that came from five different book collections. She wrote those throughout her whole life, and it was Stephen, the editor and me who picked those stories from the different books. So keep that in mind when you read it. I think that's one reason why it is a little bit more confusing, whereas if you read her individual books which came out before, the ones that are no longer printed, they would be a little more cohesive. When you get it in this form, they're kind of jumbled. I think it's funny because if I hadn't read it and you described that to me I would think: "Oh, that sounds annoying and messy." But I just find you don't care: you get the essence of what she's saying is more important.

J: Yes, it's really enjoyable. It feels like you're dragged into this kind of universe of hers. I found, as a reader, you don't really care about the other things, you don't really care if there's a comma lacking, because it probably was made on purpose.

K.F.: "Universe of hers", I loved that. I can't tell you what a pleasure it was to meet you and to hear you speak with such intelligence and passion for this writer that means a lot to me; it's really wonderful. I hope your project goes well, will you stay in touch and let me know how it goes?

J: Yes, for sure. I'll keep updating. Thank you so much for doing this and for staying so long and responding with such commitment. It was really, really nice.

K.F.: You as well, take care! Bye!

Accés a l'arxiu auditiu de l'entrevista a Katherine Fausset (realitzada el 4 d'octubre de 2021): <https://drive.google.com/drive/u/0/folders/159m391Tw7r3qLPmI8eifvZzMb4YcZDUI>
